

נספח — עברית: הבנה, הבעה ולשון, מרכיב 70%, חורף תשע"ו, מס' 11281

נספח: טקסטים

**לשאלון עברית: הבנה, הבעה ולשון
על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית
מרכיב 70% מן הרמה הרגילה
11281, חורף תשע"ו**

לפניך שלושה טקסטים. טקסטים 1 ו-2 הם מאמרים, וטקסט 3 הוא טבלה. קרא את שלושת הטקסטים, וענה על השאלות בשאלון המחברת המצורף.

טקסט 1 — מאמר

תנועת הפועלות בארץ-ישראל מראשיתה עד 1927

(מעובד על פי חלקים ממאמרה של יזרעאלי דפנה⁽¹⁾ [תמוז תשמ"ד – יולי 1984]. תנועת הפועלות בארץ-ישראל מראשיתה עד 1927. קתדרה, 32, עמודים 109-140.)

שנות העלייה השנייה (1904-1914) והעלייה השלישית (1919-1923) נחשבות תקופות שעיצבו את החברה בישראל. תקופות אלה, שהצטיינו ביצירתיות חברתית, בנכונות לערער על מוסכמות ולערוך ניסויים בדפוסי חיים חדשים, היו גם מכריעות מבחינת מעמד הנשים בחברה החדשה שהתגבשה בארץ-ישראל. רבים מן המכשולים שהפריעו לעצב מחדש את תפקידי שני המינים צומצמו בתקופות ההן, ונוצרה הזדמנות להגדיר מחדש את התפקידים המסורתיים ואת היחסים בין גברים לנשים. 5 מקובל לחשוב שבתקופת העלייה השנייה הושג שוויון בין המינים, וכי בתקופה זו מילאו הנשים תפקיד חשוב. אולם הנחות אלה מעולם לא נבדקו במחקר שיטתי.

הארגונים של תנועת העבודה הציונית, שנוסדו בערי האימפריה הרוסית, הכריזו טרם עלייתם ארצה על אידאולוגיה של שוויון. שוויון הנשים בהם היה לכאורה מובן מאליה והתבטא בשילוב שני המינים בקבוצות ובפעילויות של ארגונים אלה. שילוב הנשים בתנועת העבודה הציונית לפני העלייה לארץ-ישראל יצר אצלן ציפיות לשוויון במעמדן, וציפיות אלה הן שגרמו אחר כך לאכזבתן מן המציאות שנתקלו בה בארץ-ישראל. 10

רוב המגבלות והחובות הקושרות נשים לתפקידים ביתיים ולתחומי פעילות מסוימים לא חלו על חברי הארגונים האלה שעלו בעלייה השנייה. רובם היו צעירים רווקים, ומיעוטם — זוגות צעירים בלי ילדים שהגיעו ארצה בלי הוריהם. מצב זה אפשר לשני המינים לנסות דרכים חברתיות חלופיות. 15

הנשים החלוצות סברו שעליהן להשפיע על החברה כולה, כמו הגברים, ושפעילותן צריכה להתרחב מעבר לגבולות הבית והמשפחה. בבואן ארצה הן רצו להיות שותפות מלאות בחיי החברה ולא ציפו שיהיה עליהן להיאבק על מקומן ועל מעמדן, כנראה משום שהניחו שהשוויון יבוא מאליה עם המעבר למולדת החדשה.

הבעיה הבוערת ביותר שעמדה לפני העולים החדשים בעלי האידאולוגיה הציונית-סוציאליסטית עם בואם לארץ-ישראל הייתה בעיית התעסוקה. בחפשמ עבודה הם התדפקו לשווא על דלתות בתי האיכרים המבוססים, אנשי העלייה הראשונה, ואלה לא גילו אהדה לתביעה של החלוצים להחליף את כוח העבודה הערבי המנוסה בעבודה של יהודים. החלוצות נתקלו במכשולים קשים עוד יותר מן המכשולים שניצבו לפני הגברים. האיכרים ראו בדרישתן לעבוד ב"עבודות של גברים" דרישה "בלתי-טבעית". 20

(1) במאמר המקורי דנה הכותבת גם בהקמתה של תנועת הפועלות ובחתימתה להשגת שוויון בין המינים.

- 25 לנוכח קשיי התעסוקה ובשל השאיפה לייסד חברה יהודית מסוג חדש, פנו אנשי העלייה השנייה לצפון הארץ. במרוצת הזמן הם גיבשו צורה חדשה של חיים משותפים – הקבוצה,⁽²⁾ אולם הנשים בקבוצות נשלחו אוטומטית לעבודה במטבח ובמכבסה. על עמדתם של הגברים בעניין זה כותבת תחיה ליברזון, מן החלוצות הפעילות:
- 30 רבים חשבו שהעלמה האידיאליסטית הבאה לארץ ישראל – תפקידה לשרת אותם [...] כמוזרה הייתה נראית העלמה שהעזה לפקפק בהנחה זו.
- התפקידים שהנשים קיוו למלא נמנעו מהן. החרישה והעמסת היבול נחשבו לעבודות קשות מדי לנשים, ואפילו מזיקות להן. על הימים הראשונים בעמק הירדן מספרת עליזה שידלובסקי מקבוצת כינרת:
- 35 ששת השבועות הראשונים להיותי בארץ עבדתי בדגניה. באיזה רטט עקבתי אחרי יציאתם של החברים לעבודה ושובם הביתה. בהערצה הקשבתי בנוקבם בשם כלי עבודה ומיני דגן שונים. ועם זאת ליוותה אותי הרגשה סתומה של דכדוך נפש, של אי־שביעות רצון. ההתלהבות שמילאה אותי בנסעי לארץ, לא ניתן לה מוצא. הנפש נמשכה לבוא במגע עם הקרקע, לעבוד את האדמה. וזה לא ניתן לי, ואף לא לאחרות.
- 40 הנשים לא זכו בדרך־כלל להדרכה מאגרונומים⁽³⁾ מקצועיים בארץ־ישראל, ולעומת זאת הגברים קיבלו הדרכה זו. עקב כך גדל עוד יותר הפער בין המינים. גם בגלל שיקולים כלכליים נשמרה חלוקת העבודה המסורתית בין המינים. על החלוצים היה להוכיח שהקבוצה יכולה להתקיים מבחינה כלכלית, והם חששו כי השתתפותן של הנשים בחקלאות תגרום לגירעון, משום שהם החשיבו את הנשים ליצרניות פחות.
- 45 אף על פי שעבודות הבית היו כרוכות במאמץ פיזי רב, ערכן היה פחות בעיני החלוצים אשר קבעו סולם ערכים לתחומי העבודות של הקבוצה. "עבודה יצרנית", כלומר עבודה שהפיקה מוצרים בני שיווק, נחשבה לבעלת ערך רב יותר מעבודה לא יצרנית, כמו מתן שירותים לחברי הקבוצה. על אף הצורך החיוני בעבודות הבישול, הכביסה ותיקון הבגדים הן לא נחשבו ל"עבודה יצרנית", ומשום כך דורגו במקום נמוך בסולם הערכים של החלוצים. כך למשל, הטבחית בקבוצה נחשבה לחלוצה בדרגה נמוכה יותר מן החקלאי, מאחר שתרומתה לבניין הארץ הייתה עקיפה. היא שירתה את החלוץ, והחלוץ בנה את הארץ.
- 50 אחת התוצאות הלא מכוונות של האידיאולוגיה החלוצית ושל מסגרות החברה החדשות הייתה שהן הועידו לנשים רק תפקידים משניים בחברה החדשה.
- אי־שביעות הרצון של הנשים ותחושת הקיפוח הגוברת שלהן באו לידי ביטוי בשלושה תחומים: לא היה להן מעמד פורמלי בקבוצה, הן לא השתתפו בהכרעות וזכו ליחס מפלה מצד חברי הקבוצה. באותן שנים ראשונות לא הוענקה לנשים חברות מלאה בקבוצה. ההנחה הייתה שהקבוצה מורכבת מחברים גברים בלבד ושהנשים הספורות אינן אלא שכירות העובדות בתחום משק הבית.
- 55

(2) הקבוצה – צורת התיישבות שיתופית שנוסדה בתקופת העלייה השנייה והתפתחה בעלייה השלישית.

מן הקבוצה התפתח הקיבוץ.

(3) אגרונום – מוסמך למדעי החקלאות.

נוסף על כך, נשללה מן הנשים ההזדמנות לכבוש תחומי עבודה חדשים כמו החקלאות והשמירה, כפי שניתנה לגברים, והן כעסו על אי־שיתופן בדיוני הקבוצה. על המצב הזה מספרת בתרעומת תחיה ליברזון:

60 בקבוצה זו [כינרת] עבדו מהפועלות המנוסות והכי מסורות, [...] ובכל זאת לא יכלו הפועלים להתרגל לחשוב אותן לחברים ממש, ולא רצו להשלים עם העובדה [...] שהפועלות מביעות דעות חופשיות בנוגע להנהלת העניינים ועומדות בתוקף על דעתן.

65 יותר מכל התרגזו הנשים על יחסם של הגברים, שהיה בעיניהן משפיל. לטענתן, הגברים אינם מתחשבים בהן ולועגים לרצונן העז להיות שותפות שוות בבניין הארץ, ומספרת על כך שרה מלכין:
אבל אנחנו הצעירות לא עם מכשולים נפגשנו בעבודתנו, אלא עם יחס של ביטול ואדישות לכל שאיפתנו. רצינו, יחד עם חברינו [...], לעבוד עבודה אחת, אך מן הצעד הראשון פגשנו לעג ועלבון. כל המתואר כאן מערער את המיתוס על השוויון בין המינים שהושג בימי העלייה השנייה והשלישית. נראה שהרעיונות המהפכניים של החלוצים לא יושמו בהגדרה של תפקידי המינים.

טקסט 2 — מאמר

ושוב עקרת בית

(מעובד על פי אלמוג עוז [תשס"ד 2004]. פְּרָדָה משרוליך - שינוי ערכים באליטה הישראלית, חלק ב, עמ' 871-885).

5 במדינת ישראל כידוע אין חוקה כתובה, אך אפשר למצוא הצהרות בנוגע להסכמה כללית על שוויון הזכויות של האישה בכמה מסמכים רשמיים מטעם מוסדות השלטון. את הצורך להגן על הזכויות של הנשים אפשר לייחס להשפעה האירופית על מנהיגי היישוב, לניסיונם המר של היהודים בהיותם מיעוט נרדף ומופלה ולהשפעת האידיאולוגיה הסוציאליסטית על תנועת הפועלים שהנהיגה את היישוב היהודי והמדינה בשלושת העשורים הראשונים לאחר הקמתה.

10 המסמך החשוב הראשון שנוגע למעמד האישה בחברה הוא מגילת העצמאות. בחלק העוסק בחירויות הפרט נכתב כי מדינת ישראל "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין". גם בקווי היסוד של הממשלה הראשונה, משנת 1949, נכתב על שוויון הנשים: "קִיּוּם שוויון מלא וגמור של האישה — שוויון בזכויות ובחובות, בחיי המדינה, החברה והמשק ובכל מערכת החוקים".
15 בפרק קווי היסוד הדין בחוקי עבודה, נאמר: "החוק יאסור על העסקת נשים בענפים המזיקים לאימהות, יבטיח חופשת לידה בשכר וזכות שמירה על מקום העבודה. תימנע עבודת לילה מפועלת־אם [...] יובטח שכר שווה לפועל ולפועלת בעד עבודה שווה. ייפתחו מוסדות טיפול וחינוך לילדי אימהות העובדות מחוץ לביתן". מקצת קווי היסוד האלה יושמו מיד, מקצתם נקבעו בחוק ויושמו אחר כך, ומקצתם לא יושמו עד היום.

15 ב־1951 חוקקה הכנסת את "חוק שיווי זכויות האישה". חוק זה נועד לעגן את המעמד של האישה בחוק. התפיסה שהאישה היא אדם שווה זכויות, ולא עוד בת חסות של בעלה ושל מעסיקה, קיבלה תוקף בשורה של חוקים נוספים שנחקקו בשנות החמישים והשישים, ובהם "חוק שירות המדינה (מינויים)", "חוק שירות התעסוקה" ו"חוק שכר שווה לעובדת ולעובד" — כולם חוקים האוסרים להפלות נשים בקבלה לעבודה ובקבלת תגמולים בעד עבודה שווה. למרבה הצער, ברוב הארגונים והמוסדות החוקים הללו עדיין אינם מיושמים. 20

/המשך בעמוד 5/

המחוקק הישראלי דאג להגן גם על האישה ההרה והיולדת, וקבע ב"חוק עבודת נשים תשי"ד – 1954" שאין לפטר עובדת בהיריון בלי היתר משר העבודה. בחוק מוענקת ליולדת חופשה בת שנים עשר שבועות בתשלום וחופשה של שנה בלי תשלום, תוך הבטחת מקום עבודתה.

למעט החוקים שענינו את זכויות הנשים ונמנו לעיל, בשנות החמישים והשישים לא השתפר מעמד הנשים בישראל מבחינה מעשית, ובמובנים מסוימים הוא אף הורע. מאות אלפי העולים שהגיעו ארצה בגלי העלייה בשנים אלה היו ברובם בעלי השקפה ואורח חיים מסורתיים, ומבחינתם השוויון בין המינים היה לא רק נושא רחוק ושולי, אלא אף מנוגד לרוח ההלכה היהודית ולמורשת התרבותית שעל ברכיהן גדלו. למעשה, בתנאים הקשים של הקליטה הראשונית בארץ, חלוקת העבודה בין נשים לגברים הייתה כמעט בלתי נמנעת – האישה טיפלה בילדים והגבר יצא לעבודה.

חלוקת התפקידים הזאת בין הבעל לאישה הייתה אופיינית לא רק למדינת ישראל. באותה תקופה קיבלו רוב הנשים בעולם בהבנה את תפקיד האם ועקרת הבית, ונשים שעבדו מחוץ לביתן עשו זאת בדרך כלל במשרה חלקית או במקצועות 'הצווארון הוורוד' (מורות, אחיות) ו'הצווארון הכחול' (עוזרות בית, מבשלות, מטפלות, פועלות). גם מבנות המעמד החברתי-כלכלי הגבוה היו נשים מעטות בעלות קריירה עצמאית שבצדה יוקרה ושכר גבוה. רובן חשבו שייעודן הוא להיות 'אשתו של...', כלומר, לתמוך בקריירה של הבעל, להתמקד בגידול הילדים, בתחזוק הבית, באירוח ובטיפוח הנשיות שלהן.

בשנות השישים של המאה העשרים החלה התנועה הפמיניסטית⁽⁴⁾ לצבור תנופה בארצות המערב, והביאה לשינויים במעמדה החוקי של האישה. בשלהי שנות השישים תפסת העולם הפמיניסטית כבר הייתה חלק בלתי נפרד מן התרבות המערבית. אולם בארץ היא נחלה כישלון באותה עת, אף על פי שבתפקיד ראש הממשלה כיהנה אישה, גולדה מאיר.

אחת התופעות הבולטות במהפכת הנשים בעולם המערבי היא כניסתן של הנשים לשוק העבודה שהחלה בשנות השישים של המאה העשרים. בישראל החל תהליך זה אחרי מלחמת ששת הימים, והואץ אחרי מלחמת יום הכיפורים. המחסור החמור שנוצר בכוח העבודה בארץ לאחר מלחמת יום הכיפורים והעלייה ברמת החיים הצריכו כוח עבודה רב, והחיזוק הגיע מן הנשים. הגידול במספר הנשים העובדות היה בייחוד בשירות המדינה, בעיקר במקצועות המוגדרים עיסוקים נשיים 'מסורתיים': מקצועות ה'צווארון הוורוד', מקצועות הפקידות (מזכירות, מנהלות חשבונות ועוד) ומקצועות העזר (עובדות ניקיון, מטבח ומכבסה, מוכרות). הנשים עסקו בעיקר במקצועות אלה, כיוון שנדרש בהם מספר מצומצם של שעות עבודה ומפני שהם היו מוכרים להן מתפקידיהן במשפחה. כלומר מקצועות אלה מצויים בגבולות הציפיות המסורתיות מאישה. אחרי 1975 הוסיף שיעור השתתפות הנשים בכוח העבודה לעלות בקצב מהיר.

(4) התנועה הפמיניסטית – תנועה חברתית הנאבקת למימוש הפמיניזם – תפסת עולם שעל פיה יש להיאבק בדיכוי נשים ובאפלייתן ולהביא לשוויון של הנשים בחברה.

50 ב-1980 חתמה ישראל על האמנה הבין-לאומית בדבר "ביעורן של כל צורות האפליה נגד נשים". אחת התוצאות החשובות של החתימה על האמנה הזאת הייתה חקיקת חוק "הזדמנות שווה בתעסוקה — תשמ"א", שהועבר בכנסת ב-1981. החוק הרחיב את האחריות הפלילית לאפליית נשים בעבודה בקבעו כי "לא יסרב הזקוק לעובד לקבל אדם לעבודה או לשלחו להכשרה מקצועית שהיא תנאי לקבלתו לעבודה, מחמת מינו או מחמת היותו נשוי או הורה". אבל גם חוק זה לא הגן לגמרי מפני אפליה בקבלת עובדים לעבודה, בעיקר משום שנשים מופלות עוד בשלב הזימון לראיון העבודה, שכן החוק אינו אוסר מפורשות על המעסיקים להעדיף גברים על נשים בזימון מועמדים לראיון עבודה. יתרה מזו, גם אחרי חקיקת החוק רק נשים מעטות מימשו את זכותן לתבוע מעסיקים בגין אפליה.

טקסט 3 — טבלה*

שיעור ההשתתפות של גברים ושל נשים בכוח העבודה (באחוזים)

שנה	גברים	נשים
1990	62.3	41.1
2014	69.5	59.2

* המקור לנתונים בטבלה:

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (10 בספטמבר 2015). לוח 12.1 — "אוכלוסיית בני 15 ומעלה (1) ואוכלוסיית בני 25-54 (גילי עבודה עיקריים), לפי תכונות כוח העבודה האזרחי, קבוצת אוכלוסייה ומין".